

Теодор Драйзер «Дженні Герхардт»

Розділ I

Осіннього ранку 1880 року немолода жінка в супроводі дівчини років вісімнадцяти ввійшла до головного готелю міста Колумбус (штат Огайо) і, наблизившись до клерка, запитала, чи не знайшлося б для неї в готелі якоїсь роботи. Вона була повна, але німцної будови, трималася скромно й просто. Обличчя в неї було відкрите, великі очі дивились терпеливо й покiрливо, і в них притаїлася тiнь скорботи, зрозумілої лише тим, кому випадало співчутливо заглянути в обличчя безпорадного, пригноненого горем бідняка. Неважко було зрозуміти, звідки взялася в її дочки боязкість та соромливість, які тепер примушували її триматися позаду матері і з удаваною байдужістю дивитись убік. В характері цієї дівчини мрійливість, вроджена чуйність і вразливість нерозвиненого, але поетичного розуму, успадкованого від матері, поєднувалися з батьківською серйозністю й урівноваженістю. Цих жінок привела сюди нужда. Вони здавались таким зворушливим втіленням чесної бідності, що викликали співчуття навіть у клерка.

— А якої роботи ви шукаєте? — запитав він.

— Може, вам треба де-небудь прибрати та почистити, — несміливо відповіла мати. — Я можу мити підлогу.

Дочка від цих слів зщулилась — не тому, що їй не хотілося працювати, але їй було прикро, що люди зрозуміють, яка скрута примушує їх братись до чорної роботи. Клерк, як належить чоловікові, був вражений горем красивої дівчини. Що й говорити, через її наївність та безпорадність їхня доля здавалася ще важчою.

— Зачекайте хвилинку, — сказав клерк і, пройшовши до контори, покликав старшу покоївку.

В готелі справді знайшлася робота. Головні сходи та вестибюль не прибирались, бо постійну робітницю, яка мила підлоги, було звільнено.

— Це її дочка? — запитала старша покоївка.

— Либонь, що так.

— Що ж, нехай сьогодні ж починають роботу. Дівчина, певно, допомагатиме?

— Поговоріть із старшою покоївкою, — привітно сказав клерк, повернувшись до своєї конторки. — Пройдіть ось сюди, — він показав на двері поруч. — Вона з вами про все домовиться.

Сцену цю можна назвати трагічним завершенням довгої ланки злигоднів та невдач, які переслідували Уільяма Герхардта, складува за фахом, і його родину. Цей чоловік утратив роботу

— така зрадливість долі добре знайома убогим трудівникам, — і тепер з трепетом зустрічав кожний ранок, не знаючи, що принесе наступний день йому самому, його дружині та шістьом дітям, бо їхній хліб насущний залежав від примхи випадку. Сам Герхардт був прикутий хворобою до ліжка. Його старший син Себастьян, або Басс, як називали його приятелі, працював підручним у місцевих вагонобудівних майстернях, але одержував тільки чотири долари на тиждень. Дженев'єві, старшій дочці, минуло вісімнадцять років, але її досі не навчили жодного ремесла. У Герхардта були й ще діти — чотирнадцятирічний Джордж, дванадцятирічна Марта, десятирічний Уільям та восьмирічна Вероніка; вони були ще занадто малі, щоб працювати, і всіх їх треба було прогодувати. Єдиним майном і підмогою родини був будинок, що належав Герхардту, але й той був закладений за шістсот доларів. Герхардт позичив ці гроші в той час, коли, витративши свої заощадження на придбання будинку, надумав прибудувати до нього ще три кімнати й веранду, щоб родині жилося просторіше. До повного розрахунку по закладній лишалося ще кілька років, але настали такі важкі часи, що довелося витратити й невелику суму, відкладену для сплати основного боргу, і внесок в рахунок річних процентів. Тепер Герхардт був зовсім безпорадний і розумів, що

становище його жахливе: і рахунок лікаря, і невивплачені проценти по закладній, не кажучи вже про те, що він заборгував м'ясникові та булочнику, які, покладаючись на його бездоганну чесність, давали йому в борг до останньої можливості, — все це краяло й мучило його і заважало перемогти свою хворобу.

М-с Герхардт аж ніяк не була малодушною жінкою. Вона почала прати білизну, коли щастило знайти клієнтів, а в інший час шила та лагодила одяг дітей, виряджала їх до школи, куховарила, доглядала хворого чоловіка і, бувало, плакала. Нерідко вона відшукувала якусь нову бакалійну крамницю — кожного разу все далі й далі від дому — і, заплативши на початку готівкою, брала в борг доти, доки інші крамарі не застерігали легковірного благодійника. Кукурудза була найдешевша. М-с Герхардт варила повний казан її, і цієї їжі, либонь чи не єдиної, вистачало на цілий тиждень. Каша з кукурудзяного борошна все ж була краще, ніж нічого, а коли до неї щастило додати трохи молока, це був уже майже бенкет. Смажену картоплю вважали у Герхардтів найрозкішнішою стравою, кофе — справжніми ласощами. Вугілля вони збирали, блукаючи з відрами та кошиками по заплутаних коліях розташованого в сусідстві залізничного депо. Дрова добувалися під час таких самих мандрівок до найближчих лісових складів.

Так вони перебивалися зі дня на день, не втрачаючи ні на хвилину надії, що батько одужає

і, що знову почнеться робота на скляному заводі. Але наближалася зима, і Герхардта все дужче охоплював відчай.

— Я неодмінно повинен якнайшвидше виплутатися з цієї історії, — раз у раз повторював упертій німець; його маловиразний голос безсилий був виявити ту тривогу, що його гнітила.

На завершення всього лиха маленька Вероніка захворіла на кір, і протягом кількох днів її життя було в небезпеці. Мати покинула всі справи, не відходила від дитини й молилась. Лікар Елуонгер, співчуваючи їй, щодня відвідував хвору. Лютеранський священник, пастор Вундт, приходив із словами втіхи від імені святої церкви. Обидва вони заносили в дім дух похмурої святенності. Це були одягнуті в усе чорне посланці вищих сил. М-с Герхардт була переконана, що втрачає свою дівчинку, і скорботно чатувала біля її ліжка. Через три дні небезпека минула, але в домі не було ані шматка хліба. Себаст'янова платня витрачена була на ліки. Тільки вугілля щастило діставати задарма, але вже кілька разів дітей проганяли з депо. М-с Герхардт в думках пригадала всі місця, куди б вона могла звернутись, щоб знайти роботу, і без усякої надії на успіх рушила до готелю. І ось трапилося чудо, їй пощастило.

— Скільки ви хочете? — запитала старша покоївка.

М-с Герхардт аж ніяк не сподівалась, що її стануть про це питати. Та злидні надали їй сміливості.

— Долар у день — не дуже багато?

— Гаразд, — сказала старша покоївка. — Протягом тижня збереться роботи приблизно днів на три. Приходьте кожного дня після полудня і ви цілком впораєтесь.

— Дякую вам, — сказала м-с Герхардт. — Можна почати сьогодні ж?

— Так. Ходімо, я покажу вам, де відра та ганчірки.

Готель, куди вони так несподівано потрапили, був на той час і для міста Колумбуса закладом, гідним уваги. Колумбус — столиця штату, нараховує п'ятдесят тисяч жителів, до того ж тут завжди багато приїжджих, отже, в місті мусять процвітати готелі, і цю обставину використовували у повній мірі — так принаймні з гордістю думали самі городяни. П'ятиповерховий, солідний на вигляд будинок стояв на центральній площі Колумбуса, де розташовані були також законодавче зібрання штату та найбільші магазини. Просторий вестибюль готелю нещодавно був опоряджений заново. Підлога й облицювання стін з відполірованого мармуру старанно протиралися й

сяjali білизнаю. Нагору вели розкішні сходи з поручнями горіхового дерева й мідними дротиками, що притримували килим на східцях. В одному кутку вестибюля чільне місце займала стойка, де продавали газети й сигари. Під сходами була конторка, за якою чергував клерк, і приміщення адміністрації готелю; все було оздоблене деревом кращих гатунків і прикрашене газовими ріжками — новинкою для тих часів. В кінці вестибюля містилась перукарня — за її дверима видно було крісла та блискуче приладдя для гоління. Перед готелем завжди можна було побачити два чи три омнібуси, — вони приїжджали й від'їжджали відповідно до розпису поїздів.

У цьому караван-сараї зупинялись найвидатніші політичні й громадські діячі штату. Декілька губернаторів по черзі обирали його своєю резиденцією. Обидва сенатори з конгресу Сполучених Штатів, коли їм у справах доводилося бути в Колумбусі, незмінно займали в цьому готелі номери-люкс. Одного з них, сенатора Брендера, хазяїн вважав майже постійним своїм мешканцем, оскільки в цього старого холостяка не було, власне кажучи, іншого дому в Колумбусі, крім готелю. Серед інших, менш осілих мешканців були члени конгресу й законодавчого зібрання штату, а також кулуарні політики, комерсанти, адвокати, лікарі і, нарешті, кого там тільки не було; вся ця

різноманітна публіка приїжджала й виїжджала, і готель жив калейдоскопічно строкатим і метушливим життям.

Мати й дочка, яких доля раптово закинула в цей сліпучий світ, були надзвичайно перелякані. Вони ледве наважувались до чого-небудь доторкнутись. Широкий, застелений червоним килимом коридор, який вони повинні були замести, здавався їм величним, як палац; вони не насмілювались підняти очей і говорили пошепки. Коли ж довелося мити чудові сходи й чистити мідні дротики та ґрати, обом треба було закликати на поміч всю свою мужність: матері — щоб подолати нерішучість, дочці — щоб перемогти сором від того, що вона повинна робити це на очах у всіх. Під ними розкинувся величезний вестибюль, і всі, хто там відпочивав, кутив, приходив і виходив, могли бачити їх обох.

— Як тут гарно, правда? — прошепотіла Дженев'єва і здригнулася від звуку власного голосу.

— Еге ж, — стиха відповіла мати, стоячи на колінах, вона невправними руками старанно викручувала ганчірку.

— Напевно, щоб жити тут, треба дуже багато грошей!

— Атож, — сказала мати. — Не забувай протирати ось тут, у куточках. Дивись, скільки бруду ти залишила.

Дженні, засмучена цим зауваженням, ретельно взялася до роботи і терла з усієї сили, вже не сміючи більше озиратись навкруг.

Ретельно, не шкодуючи рук, вони працювали до п'ятої години; на вулиці вже стемніло, і вестибюль був яскраво освітлений. Вони кінчали мити сходи: лишалося всього декілька східців унизу.

У цей час відкрились широкі двійчасті двері, що раз у раз розчинялися, впускаючи з вулиці струмінь холодного повітря, і увійшов високий немолодий чоловік у циліндрі й широкому плащі військового покрю; він помітно вирізнявся на фоні гуляючого натовпу, — одразу видно було, що це поважна персона. Обличчя в нього було смагляве, з суворими рисами, але одверте й приємне; над блискучими очима звисали густі чорні брови. Він, не зупиняючись, узяв з конторки вже приготований для нього ключ і почав підійматися сходами.

Він не тільки обережно обминув літню жінку з ганчіркою в руках, але й поблажливо махнув їй рукою, немов примовляючи: «Нічого, я пройду».

У цю хвилину дочка вирівнялась і опинилась з ним віч-на-віч; по її очах було помітно, як вона налякана тим, що заступила йому дорогу.

Він привітно посміхнувся і вклонився.

— Даремно ви турбувалися, — сказав він.

Дженні тільки всміхнулась у відповідь.

Піднявшись на майданчик вище, він мимоволі обернувся і, глянувши на дівчину, переконався, що вона, як і одразу йому здалося, надзвичайно гарна. Він помітив високе чисте чоло, волосся, рівно поділене проділом і заплетене в коси, блакитні очі й чудовий колір обличчя. Він встиг навіть помилуватись красивою формою уст, майже дитячим овалом обличчя і стрункою граціозною постаттю, втіленням юності, здоров'я й надій — усього, що так високо цінує людина вже немолода. Потім він з гідністю пішов далі, ні разу більше не поглянувши в її бік, але запам'ятавши її чарівний образ. Це був високоповажний сенатор Джордж Сільвестр Брендер.

— Який красивий цей чоловік, що зараз пройшов нагору, правда? — трохи пізніше сказала Дженні.

— Так, — ствердила мати.

— У нього тростинка з золотим набалдашником.

— Не треба задивлятися на людей, — повчально сказала мати. — Не годиться.

— Я на нього не задивлялася, — простодушно відказала Дженні. — Він сам мені вклонився.

— Нічого тобі дивитись на людей, — сказала мати. — Може, їм це не подобається.

Дженні знову мовчки взялася до роботи, але сьайво цього дивовижного світу не могло не цікавити її. Вона мимоволі прислухалась до гомону, що панував навколо, до розмов і сміху, що зливалися в суцільний веселий гамір. В одному кінці першого поверху був ресторан; звідти долітав брязкіт посуду, й не важко було догадатись, що там накривають стіл до вечері. У другому кінці була вітальня, — там хтось заграє на роялі. У всьому відчувався веселий, невимушений настрій, звичайний перед вечірньою трапезою. Він примусив серце бідної дівчини забитись від надії, бо вона була молода, злидні ще не встигли причавити її душу всім своїм тягарем. Вона далі старанно мила та чистила й часом забувала про свою стомлену матір, що працювала поруч, — про матір, чиї добрі очі оточені були сіткою зморщок, а уста беззвучно повторювали нескінченний перелік щоденних турбот. Дівчина могла думати тільки про те, яке привабливе все навкруги, і їй хотілося, щоб і на її долю перепала крихта цього блиску й радості.

О-пів до шостої старша покоївка, згадавши про них, прийшла їх відпустити. Сходи було прибрано; мати й дочка залишили їх, зітхнувши з полегшенням, до того ж мати була дуже задоволена, що нарешті-таки знайшла роботу.

Вони йшли повз великі гарні будинки, і знову Дженні відчула невиразне хвилювання, викликане в ній незвичайністю та новизною всього того, що довелось побачити в готелі.

— Добре бути багатим, правда? — сказала вона.

— Авжеж, — відповіла мати, думаючи про хвору Вероніку.

— Ти бачила, яка в них там величезна їдальня?

— Так.

Тепер вони йшли мимо високих будинків, під ногами без ознак життя шаруділо осіннє листя.

— От би нам бути багатими, — майже сама до себе пробурмотіла Дженні.

— Не знаю, що й робити, — важко зітхнувши, призналася мати. — Вдома, напевно, зовсім їсти нічого.

— Давай заїдемо ще раз до містера Баумена! — з щирим співчуттям відгукнулася Дженні, зворушена нотками безнадійності, які прозвучали в голосі матері.

— Ти думаєш, що він ще повірить нам?

— Ми йому скажемо, що знайшли роботу. Я скажу.

— Гаразд, — стомлено згодилася мати.

Не дійшовши двох кварталів додому, вони несміливо увійшли в маленьку, тьмяно освітлену

бакалійну крамничку. М-с Герхардт хотіла заговорити, але Дженні випередила її.

— Чи ви не дасте нам сьогодні в борг хліба і трошки сала? Ми одержали роботу в «Колумбус-Хаузі», в суботу ми неодмінно вам заплатимо.

— Еге ж, — додала м-с Герхардт, — тепер у мене є робота.

Вони були постійними покупницями Баумена ще до того, як почалися всі нещастя й хвороби, і він знав, що вони говорять правду.

— А чи давно ви там працюєте? — запитав він.

— Сьогодні перший день.

— Ви мене знаєте, місіс Герхардт, — сказав він. — Мені не хотілося б вам відмовляти. Містер Герхардт людина надійна, але я також не багатий. Час зараз важкий, — додав він, — а у мене родина.

— Так, я розумію, — стиха сказала м-с Герхардт.

Сховавши під стару шаль зашкарублі, червоні від праці руки, вона неспокійно стискувала їх. Дженні стояла поруч у напруженому мовчанні.

— Гаразд, — сказав, нарешті, Баумен. — На цей раз, так і бути, ще дам в борг. У суботу заплатите мені, скільки зможете.

Він загорнув їм хліб та сало і, подаючи Дженні пакунок, сказав з посмішкою:

— Коли у вас знову будуть гроші, ви, напевне, купуватимете де-небудь в іншому місці.

— Неправда, — заперечила м-с Герхардт, — ви ж знаєте, що ні.

Але вона була надто змучена, щоб починати з ним довгі суперечки. Вони завернули за ріг і пішли похмурою вулицею, забудованою убогими халупами.

— Хотіла б я знати, чи дістали діти вугілля, — стомлено сказала мати, коли лишалося кілька кроків до дому.

— Не хвилюйся, — сказала Дженні, — якщо не дістали, я піду й принесу.

— Якийсь дядько прогнав нас, — не встигнувши навіть привітатися, випалив Джордж, коли мати запитала про вугілля. — Але я все ж таки приніс трошки, — додав він. — З платформи скинув.

М-с Герхардт посміхнулась, а Дженні голосно розсміялася.

— А як Вероніка? — спитала вона.

— Спить начебто, — сказав батько. — Я їй о п'ятій годині ще раз дав ліків.

Приготувавши убогу вечерю, мати сіла біля ліжка хворої дівчинки, збираючись, як завжди, провести біля неї всю довгу ніч.

Коли вечеряли, Себаст'ян подав ділову пропозицію, до якої всі поставилися з належною

увагою, бо він був людиною практичною, більш від інших досвідчений у всіх життєвих справах. Себастьян служив всього-на-всього підручним у вагонобудівних майстернях і не дістав ніякої освіти, бо в церковній школі його навчали лише догматів лютеранської віри, які були йому дуже й дуже не до смаку, проте він був сповнений суто американської енергії й завзяття. Високий на зріст, атлетичної будови й дуже міцний, як на свої роки, він був типовим міським хлопцем. У нього вже склалась своя життєва філософія: якщо хочеш досягти успіху — не лови гав, а для цього треба зблизитися чи принаймні вдавати, що близький до тих, хто в цьому світі, де зовнішнє й показне вище всього, посідає перші місця.

От через що Басс любив тинятись біля «Колумбус-Хауза». Йому здавалося, що цей готель — основний центр усіх сильних цього світу. Коли йому пощастило заощадити гроші на пристойний костюм, він почав вечорами ходити до центра міста й цілі години вистоював з приятелями біля входу до готелю; він клацав каблуками, палив сигари по п'ять центів за пару і, хизуючись, з незалежним виглядом позирав на дівчат. Тут бували й інші молоді люди — міські франти та ледарі, що заходили до готелю поголитись чи випити скляночку віскі. Басс захоплювався ними й намагався брати з них приклад. Людину тут

оцінювали насамперед по зовнішньому вигляду. Якщо люди добре одягнені, носять персні та шпильки в краватках, — що б вони не робили, все добре. Басс хотів бути схожим на них, діяти, як вони, і швидко набував досвіду в марному й безглуздому витрачанні часу.

— Чому б тобі не брати у постояльців готелю білизну для прання? — сказав він Дженні, вислухавши її оповідання про події останнього дня. — Це набагато краще, ніж мити сходи.

— А як це зробити? — запитала вона.

— Та просто звернись до клерка.

Ця порада здалася Дженні дуже розумною.

— Тільки гляди, не озивайся до мене, якщо зустрінеш біля готелю, — попередив він її, коли вони залишилися самі. — І знаку не подавай, що знаєш мене.

— Чому? — простодушно запитала вона.

— Ти чудово знаєш, чому, — відповів брат; він уже не раз говорив, що в них усіх занадто жалюгідний вигляд, через таку рідню сорому не оберешся. — Якщо зустрінемося, проходь собі мимо, і все. Чуєш?

— Гаразд, — лагідно відповіла Дженні. Хоч брат був тільки на рік старший від неї, вона завжди підкорялася йому.

Наступного дня по дорозі до готелю вона заговорила з матір'ю про пораду брата.

— Басс каже, що ми могли б брати у постояльців білизну для прання.

М-с Герхардт, що всю ніч болісно розмірковувала над тим, як би заробити ще що-небудь понад три долари на тиждень за прибирання, схвалила ідею Басса.

— Це правда, — сказала вона. — Я запитаю у клерка.

Але, коли вони прийшли до готелю, зручна нагода трапилася не швидко. Потім доля всміхнулася їм: старша покоївка наказала помити підлогу перед конторкою клерка. Ця поважна службова особа явно прихильно до них ставилася. Йому припали до душі добра, заклопотана матір і гарненька дочка. Через це він прихильно вислухав м-с Герхардт, коли вона насмілилась запитати його про те, що цілий день не давало їй спокою.

— Може, хто-небудь з ваших постояльців погодиться давати мені прати білизну? Я була б така вдячна...

Клерк подивився на неї і знову прочитав на цьому невеселому обличчі безвихідну нужду.

— Подивимось, — відповів він і зразу ж подумав про сенатора Брендера й генерала Гопкінса. Обидва вони люди чуйні і охоче допоможуть бідній жінці. — Підіть нагору до сенатора Брендера. У двадцять другий номер.

Ось, — клерк записав номер на папірці, — підіть і скажіть, що це я вас прислав.

М-с Герхардт тремтячою рукою взяла папірець. Її очі були сповнені подяки, якої вона не могла вимовити словами.

— Нічого, нічого, — сказав клерк, помітивши її хвилювання. — Підіть зараз же. Він саме вдома.

Обережно й шанобливо постукала м-с Герхардт у двері двадцять другого номера; Дженні мовчки стояла поруч.

Через хвилину двері відчинилися, і на порозі яскраво освітленої кімнати з'явився сенатор. Він був в елегантному смокінгу й виглядав молодшим, ніж здавалося їм при першій зустрічі.

— Чим можу служити, добродійко? — запитав він м-с Герхардт, зразу пізнавши їх обох.

Мати, вкрай знітившись, не зразу змогла йому відповісти.

— Ми хотіли запитати... може, вам треба випрати білизну?

— Випрати? — перепитав він надивовижу звучним голосом. — Випрати білизну? Ну, зайдіть. Зараз подивимось.

Він ввічливо відійшов убік, пропускаючи їх, і зачинив двері.

— Зараз подивимося, — повторив він, висуваючи одну за одною шухляди солідної шифоньєрки з горіхового дерева.

Дженні з цікавістю оглядала кімнату. Ніколи ще вона не бачила так багато прикрас і чудових речей, як тут — на каміні й на туалетному столику. М'яке крісло й поруч — лампа під зеленим абажуром, на підлозі товстий пушистий килим, кілька маленьких килимків, розкиданих тут і там, — в усьому таке багатство, така розкіш!

— Присядьте, ось стільці, — люб'язно сказав сенатор, йдучи до сусідньої кімнати.

Сповнені боязкої шанобливості, мати й дочка із ввічливості все ще стояли, але сенатор, скінчивши розшуки, повторив запрошення. Вони, соромлячись та ніяковіючи, сіли.

— Це ваша дочка? — запитав він м-с Герхардт, посміхаючись Дженні.

— Так, сер, — відповіла мати. — Це моя старша дочка.

— А чоловік у вас живий? — питав він далі. — Як ваше прізвище? Де ви живете?

М-с Герхардт покірливо відповідала на всі питання.

— Скільки у вас дітей? — продовжував він.

— Шестеро, — відповіла м-с Герхардт.

— Родина не маленька, що й говорити. Ви, без сумніву, виконали свій обов'язок перед країною.

— Так, сер, — відповіла м-с Герхардт, зворушена його увагою.

— То ви кажете, це ваша старша дочка?

— Так, сер.

— А який фах у вашого чоловіка?

— Він складув. Але зараз він хворий.

Вони розмовляли, а Дженні слухала, і великі голубі очі її дивилися здивовано й допитливо. Кожного разу, коли сенатор дивився на неї, він зустрічав такий простодушний, невинний погляд, таку чудову посмішку, що йому важко було одвести від неї очі.

— Так, — сказав він співчутливо, — все це дуже печально. У мене тут зібралось трохи білизни. Ви її виперіть, будь ласка. А наступного тижня, мабуть, буде ще.

Він склав білизну у невеликий, красиво вишитий синій мішок.

— Якого дня вам її принести? — запитала м-с Герхардт.

— Однаково, — неуважливо відповів він. — У будь-який день наступного тижня.

Вона скромно подякувала йому й зібралася йти.

— От що, — сказав він, пройшовши вперед і відчиняючи перед ними двері, — принесіть у понеділок.

— Добре, сер, — сказала м-с Герхардт. — Спасибі вам.

Вони пішли, а сенатор знову став читати, але чомусь ним оволоділа дивна неуважність.

— Печально, — сказав він, закриваючи книгу. — В цих людях є щось дуже зворушливе.

Образ Дженні, сповненої здивування й захвату, витав у кімнаті.

А м-с Герхардт з дочкою знову йшли похмурими й темними вулицями. Несподіваний успіх надзвичайно підбадьорив їх.

— Яка у нього прекрасна кімната, правда? — прошепотіла Дженні.

— Так, — відповіла мати. — Він чудова людина.

— Він, сенатор, так? — спитала дочка.

— Атож.

— Напевно, приємно бути знаменитим, — стиха промовила дівчина.

Розділ II

Духовний образ Дженні — як описати його? Ця бідна дівчина, яку нужда примусила допомагати матері, що прала для сенатора, брала в нього брудну білизну й відносила чисту, мала чудову м'яку вдачу, усю принаду якої не вимовити словами. Бувають такі рідкісні особливі натури, які приходять у світ, не відаючи, для чого саме, і зникають з життя, так нічого й не зрозумівши. Життя завжди, до останньої хвилини, здається їм безмірно прекрасною, справжньою країною чудес, і

коли б вони тільки могли здивовано блукати по ній, вона була б для них не гіршою від раю. Розплющивши очі, вони бачать навкруги довершений світ, який їм так до душі: дерева, квіти, море звуків і море фарб. Це — їхня дорогоцінна спадщина, їхнє найкраще багатство. І коли б ніхто не зупинив їх словами: «Це моє», вони, осяяні щастям, могли б без кінця-краю мандрувати по цій землі з піснею, яку коли-небудь почує весь світ. Це — пісня доброти.

Але, затиснуті в клітку реального світу, такі люди майже завжди чужі йому. Цей світ гордині і жадібності скося поглядає на ідеаліста, мрійника. Якщо мрійник, задивиться на пропливаючі хмарки, йому закинуть неробство. Якщо, він вслухається у пісні вітру, вони тішать його душу, а сусіди тим часом поспішають заволодіти його майном. Якщо весь так званий неживий світ захопить його, закликаючи такими ніжними й чарівними голосами, що, здається, вони не можуть бути живими й розумними, мрійник гине, скорений стихіями. Реальний світ завжди тягнеться до таких людей своїми жадібними лабетамі й оволодіває ними. Саме таких життя перетворює на покірливих рабів.

Такою була й Дженні у цьому прозаїчному світі. З дитинства кожний її крок був підказаний добротою й ніжністю. Коли Себаст'ян падав і забивався, це вона, перемагаючи тривогу й страх за

брата, допомагала йому встати й вела до матері. Коли Джордж скаржився, що він голодний, вона віддавала йому свій шматок хліба. Довгі години вона колисала менших братів і сестер, лагідно наспівуючи і в той же час мріючи про щось. Ледве навчившись ходити, вона стала вірною помічницею матері. Вона мила, чистила, куховарила, бігала в крамницю, доглядала малят. Ніхто ніколи не чув від неї ані слова скарги, хоча вона не раз замислювалась над своєю гіркою долею. Вона знала, що багатьом дівчаткам живеться куди привільніше й радісніше, але й не думала заздрити їм; їй траплялося потай сумувати, і все ж вона співала своїх пісеньок. Ясними днями, коли вона дивилася з вікна кухні на вулицю, її тягло на простір, на зелені луки! Краса природи, її лінії й фарби, світло й тіні хвилювали дівчинку, немов прекрасна пісня. Бувало, вона вела Джорджа й інших дітей у зарості ліщини, у затишний тінистий куточок, де струмувало гомінке джерело, а вдалині широко розкинулися лани. Вона не вмiла, як роблять поети, вимовити словами те, що відчувала, але душа її щиро відгукувалась на всю цю красу й раділа від кожного звуку, кожного подиву.

Коли здалеку долітало неголосне, ніжне воркування лісових горлиць — цих духів літа, — вона схиляла голову й прислухалась, сповнені

ніжності звуки, мов срібні краплини, западали їй просто в серце.

Коли сонце припікало дужче і ажурні тіні й золоті візерунки лягали на траву, Дженні не могла надивитися на них, її тягло туди, де проміння сяяло найясніше, і, немов зачарована, вона йшла все далі в священні хащі лісу.

Вона відчувала усю принадність фарб. Чудове сьайво, що розливається небом у вечірню годину, невимовно веселило й захоплювало її.

— Добре б поплисти з цими хмарками, — зовсім по-дитячому сказала вона одного разу.

Вона знайшла гойдалку, яку сама природа сплела з лози дикого винограду, і тепер гойдалася на ній з Мартою й Джорджем.

— Ой, коли б був такий човен, — сказав Джордж.

Закинувши голову, Дженні дивилась на далеку хмарку — багряний острів у сріблястому морі.

— От коли б люди жили на такому острові, — сказала вона.

Думками вона була вже там і легко пробігала повітряними стежками.

— Дивись, бджола, — об'явив Джордж, показуючи на джмеля, що пролітав мимо.

— Так, — мрійно відгукнулась Дженні, — вона поспішає до себе додому.

— А хіба у всіх є дім? — запитала Марта.

— Майже у всіх, — відповіла Дженні.

— І у птахів? — запитав Джордж.

— Так, — сказала Дженні, всім єством відчуваючи поезію цієї думки, — і у птахів є дім.

— А у бджіл? — наполягала Марта.

— Так, і у бджіл.

— І в собак? — запитав Джордж, побачивши недалеко на шляху пса, що самотньо кудись плентався.

— Ну, звичайно, — сказала Дженні. — Хіба ти не знаєш, що в собак є дім?

— А в комарів? — невгавав хлопчик, помітивши цілий комариний хоровод, що вився у прозорих сутінках.

— Так, — сказала вона, тільки наполовину повіривши в це. — Слухайте.

— Ого! — недовірливо вигукнув Джордж. — Хотів би я подивитись, які в них будинки.

— Слухайте! — наполегливо повторила Дженні й підняла руку, закликаючи мовчати.

Була та тиха година, коли вечірній дзвін, як благословіння, лунає над згасаючим днем. Пом'якшені відстанню звуки тихо пливли у вечірньому повітрі, і сама природа наче притихла, дослухаючись разом із Дженні. За кілька кроків від неї стрибала по траві червоногруда вільшанка. Дзижчала бджола, десь бренькав дзвіночок, підозріло потріскувало гілля — це білка кралась до

горіхів. Забувши опустити руку, Дженні слухала, доки протяжний дзвін не завмер у повітрі і серце її не переповнилось. Тоді вона підвелася.

— Ой! — вирвалося у неї, і в запалі поетичного захоплення вона міцно стиснула руки. В очах у неї стояли сльози. Чудове море почуттів, які хвилювали її, виходило з берегів. Такою була душа Дженні.

Розділ III

Сенатор Джордж Сільвестр Брендер був людиною незвичайного складу. Спритність політичного ділка своєрідно поєднувалася в ньому з чутливістю народного представника. Уродженець південного Огайо, він там же виріс і здобув освіту, якщо не рахувати двох років, коли він вивчав право у Колумбійському університеті в Нью-Йорку.

Він знав цивільне та кримінальне право, мабуть, не гірше від кожного мешканця свого штату, але ніколи не займався ним з тою ретельністю, яка потрібна для визначних успіхів на адвокатському поприщі. Він непогано заробляв, і йому не раз випадала блискуча нагода заробити куди більше, коли б він побажав піти на угоду з совістю, але на це він не був здатний. А проте, попри всю свою чесність та непідкупність, він часом не міг устояти перед проханням якого-небудь

приятеля. Лише недавно, на останніх президентських виборах, він підтримав кандидатуру людини, яка — і Брендеру це було добре відомо — аж ніяк не мала якостей, потрібних для правителя.

Так само він був винний у тому, що кілька разів надавав державні посади людям непевним, а в двох чи трьох випадках — явно несумлінним. Коли його починали діймати докори совісті, він заспокоював себе улюбленим прислів'ям: «Мало що в житті не трапляється». Інколи він подовгу сидів одинцем у своєму кріслі, заглиблений у невеселі думки, — і потім, встаючи, з винуватою посмішкою повторював ці слова. Совість його аж ніяк не мовчала, а його серце, що б там не було, чутливо відгукувалося на все.

Цей чоловік, який тричі був обраний до конгресу штату від округи, до складу якої входив Колумбус, і двічі — до сенату Сполучених Штатів, ніколи не був одружений. У юнацтві він був серйозно закоханий, і не його провина, що це не скінчилося шлюбом. Дама його серця не побажала чекати його, а він тоді мусив ще довго добиватися становища, яке б дало йому можливість утримувати родину.

Високий на зріст, ставний, широкоплечий, він викликав повагу одним своїм виглядом. Він пережив утрати, зазнав ударів долі, — у ньому було

щось таке, що викликало симпатію в людях з живою уявою. Його вважали добрим та люб'язним, а його колеги по сенату думали про нього, що хоч він зірок з неба не хапає, але дуже милий чоловік.

У цей час сенатор Брендер перебував у Колумбусі, бо йому треба було зміцнити свій політичний престиж, що похитнувся. На останніх виборах до конгресу його партії не пощастило. Сам він мав достатню кількість голосів і міг бути знову обраний, але для того, щоб утримати їх за собою, потрібна була чимала політична спритність. Адже є ще честолюбці, крім нього. Знайдеться з півдюжини можливих кандидатів, і кожний з них буде радий посісти його місце. Він чудово розумів, що зараз від нього потрібно. Супротивникам буде не так-то й просто подолати його, але, якщо це й трапиться, думалось йому, президент, безперечно, не відмовиться доручити йому який-небудь дипломатичний пост за кордоном.

Так, сенатора Брендера цілком можна було назвати людиною, що досягла успіхів, але попри все те він відчував, що в його житті чогось не вистачає. Він ще не зробив усього, що хотів. Ось йому п'ятдесят два роки, у нього незаплямована репутація поважного, шановного й видатного діяча, але він самотній. Мимоволі він знову й знову думав про те, що поруч немає нікого, кому він був би дорогий. Власна кімната часом здавалася йому

дивно порожньою, і він відчував огиду до самого себе.

«П'ятдесят років! — часто думав він. — І сам-самісінький...»

Цього суботнього вечора, коли він сидів у себе в кімнаті, до нього тихенько постукали. Він у цей час міркував про те, яке минуше все в цьому світі — і життя, і слава, і яка безплідна з цього погляду його політична діяльність.

«Скільки ми б'ємося, щоб завоювати якийсь становище, — думалося йому. — А мене кілька років, і як мало все це важитиме для мене!»

Він підвівся, розчинив двері і побачив Дженні. Вона запропонувала матері віднести білизну, не ждучи понеділка, щоб здивувати сенатора швидкою роботою.

— Заходьте, — сказав Брендер і, як і першого разу, люб'язно пропустив її вперед.

Дженні увійшла, чекаючи похвали за те, що вони так швидко впоралися, але сенатор навіть не помітив цього.

— Ну, мила панночко, — сказав він, — як ви поживаєте?

— Дуже добре, — відповіла Дженні. — Ми з мамою вирішили не чекати понеділка, а принести вам білизну сьогодні.

— О, це зовсім однаково, — недбало кинув Брендер. — Покладіть он там, на стільці.

Дженні, не подумавши про те, що їй ще не заплатили, зібралася йти, але сенатор затримав її.

— Як поживає ваша матуся? — привітно запитав він.

— Добре, — просто відповіла Дженні.

— А ваша сестричка? Їй краще?

— Лікар каже, що краще, — відповіла Дженні.

— Сядьте, — сказав сенатор. — Я хочу поговорити з вами.

Дівчина сіла на стілець, який стояв поруч. Злегка відкашлявшись, сенатор вів далі:

— А на що хвора ваша сестра?

— У неї кір, — пояснила Дженні. — Один час ми навіть думали, що вона не виживе.

Слухаючи дівчину, сенатор пильно придивлявся до її обличчя, і воно здавалось йому надзвичайно зворушливим. Вона так бідно одягнена і так захоплюється його високим становищем. Він на мить відчув сором за багатство й розкіш, у яких він жив. Що й говорити, доля високо піднесла його.

— Я радий, що їй краще, — м'яко сказав він. — А скільки років вашому батькові?

— П'ятдесят сім.

— Він одужує?

— Так, сер. Він вже встає з ліжка, тільки поки що не виходить з дому.

— Здається, ваша матуся говорила, що він за фахом склудув?

— Так, сер.

Брендер добре знав, що місцева скляна промисловість переживає кризу. Це було одним з наслідків останньої політичної кампанії. Мабуть, становище Герхардтів справді дуже важке.

— Ваші молодші брати й сестри всі ходять до школи?

— Т-так, сер, — із запинкою відповіла Дженні. Їй соромно було признатись, що один з братів покинув навчання, бо в нього остаточно розлізлися черевики. І її мучило, що довелося збрехати.

Сенатор на хвилину замислився, потім, збагнувши, що в нього немає більше причини затримувати дівчину, встав і підійшов до неї. Вийнявши з кишені кілька кредиток, він подав одну Дженні.

— Ось, візьміть, — сказав він. — Передайте вашій матусі, щоб вона витратила це на власний розсуд.

Збентежена Дженні взяла гроші; їй не спало на думку подивитися, скільки їй дали. Вона губилася в товаристві такої надзвичайної людини, у її чудовому приміщенні, і погано розуміла, що робить.

— Спасибі, — сказала вона. — Ви призначите нам, у який день приходити по білизну?

— Так, так, — відповів він. — Приходьте по понеділках. В понеділок увечері.

Вона вийшла, і він замислено зачинив за нею двері. Його інтерес до цих людей був не зовсім звичайний. Безперечно, бідність і краса — поєднання, до якого важко залишитись байдужим. Він сів у кріслі, і його охопили приємні думки, нав'язані відвідинами Дженні. Чому б йому не допомогти цій родині?

— Треба дізнатися, де вони живуть, — вирішив він нарешті.

І наступні тижні Дженні регулярно приходила по білизну. Сенатор Брендер все більше цікавився нею і незабаром зумів перемогти боязкість і ніяковість, які опановували її в його присутності. Допомогло в деякій мірі й те, що він почав називати її просто на ім'я. Це почалося з третіх відвідин Дженні, і потім, майже несвідомо, він почав все частіше називати її так.

Навряд чи можна сказати, що це виходило в нього по-батьківському, — таке ставлення до кого-небудь було дуже мало йому властиве. Але, розмовляючи з цією дівчиною, він відчував себе якимсь особливо молодим і нерідко запитував себе, невже вона не помітить і не оцінить, що в ньому ще стільки юнацького.

А Дженні зовсім полонили блиск і розкіш, які оточували цю людину, і — хоч вона цього й не

усвідомлювала — сам Брендер. Таких чарівних людей вона ще ніколи не зустрічала. Все, що належало йому, було прекрасне, все, що він робив, — благородне, значне, гідне пошани. Невідомо звідки, можливо, від якихось своїх німецьких предків, Дженні успадкувала здібність розуміти й цінувати все це. Жити треба саме так, як живе ця людина. Особливо подобалась Дженні його великодушність.

Захоплення сенатором Дженні перейняла частково від матері, у якої голос почуття завжди перемагав голос розуму. Коли Дженні принесла їй десять доларів, м-с Герхардт була в нестямі від радощів.

— Я тільки на вулиці побачила, скільки тут грошей, — сказала Дженні. — Він сказав, щоб я віддала їх тобі.

М-с Герхардт взяла папірець і, обережно тримаючи його в долонях, чітко уявила собі сенатора — його ставну фігуру, люб'язне поводження.

— Що за людина! — сказала вона. — Яке в нього добре серце!

Цього вечора і наступного дня м-с Герхардт тільки й говорила, що про цього казкового багатія, про те, який він, без сумніву, добрий і великодушний! Коли справа дійшла до прання, вона терла його білизну трохи не до дірок,

відчуваючи, що як би вона не старалася, — все буде замало. Сам Герхардт ні про що не повинен знати. Він — людина настільки суворих правил, що, які б не були великі злидні, дружині не легко було б переконати його взяти гроші, не зароблені ними. Тому вона нічого не сказала, а просто почала купувати на ці гроші хліб і м'ясо — зовсім потроху, щоб несподіване багатство так і залишилося непоміченим.

Ставлення матері до сенатора передалося й Дженні, і, безмежно вдячна йому, вона стала розмовляти з ним простіше й не так вимушено. Між ними налагодились такі добрі стосунки, що, помітивши, як сподобалась Дженні маленька шкіряна рамка для фотографії, що стояла на туалетному столику, Брендер подарував їй цю невеличку річ. Кожного разу, коли Дженні приходила до нього, він з якої-небудь нагоди затримував її й швидко зрозумів, що цю юну, лагідну дівчину до глибини душі ображають злидні, в яких їй доводиться жити, і що вона соромиться своєї бідності. Це щиро захоплювало його і, дивлячись на її убогу сукню, на стоптані черевики, він запитував себе, як би їй допомогти, не образивши.

Не раз він замислювався над тим, щоб як-небудь увечері піти слідом за нею й самому подивитись, в яких умовах живе її родина. Але ж

він, як не є, член сенату Сполучених Штатів, а ці люди, мабуть, туляться де-небудь на убогій околиці. І він відкинув цю думку — благородність на деякий час перемогла, і задуманий візит було відкладено.

На початку грудня сенатор Брендер на три тижні повернувся до Вашингтона, й одного чудового дня м-с Герхардт та Дженні із здивуванням довідались, що він поїхав. Він платив їм за прання не менше як два долари на тиждень, а іноді й п'ять. Можливо, він і не уявляв собі, якого збитку в їхньому бюджеті завдасть його від'їзд. Але робити було нічого, і вони були змушені сяк-так зводити кінці з кінцями. Сам Герхардт тепер почував себе краще; обійшовши чимало фабрик і не знайшовши роботи, він придбав козли й пилку й ходив від будинку до будинку, пропонуючи попиляти дрова. Роботи було небагато, але, не шкодуючи сил, він все ж ухитрявся заробити два, а іноді й три долари за тиждень. Цих грошей, разом із заробітком дружини і тим, що давав Себаст'ян, вистачало на хліб, але й тільки.

Находила весела пора різдва, і злидні здавались Герхардтам особливо гіркими. Німці люблять справляти різдво з великою урочистістю. У ці дні особливо виразно виявляється вся сила їхніх батьківських почуттів. Вони високо цінять радощі дитинства і намагаються, щоб малята

досхочу натішилися забавами та іграшками. Перед різдвом, працюючи своєю пилкою, Герхардт-батько немало думав про все це. Як би йому хотілось порадувати та потішити подарунками маленьку Вероніку — адже вона так довго хворіла! Як би він хотів подарувати усім дітям по парі міцних черевиків, і синам теплі шапки, а дочкам нарядні капори. У минулі роки вони завжди одержували на різдво іграшки й ласощі. Йому прикро було думати, що настане сніжний ранок свята, а стіл не буде щедро заставлений всім, чого так хочеться дітям.

Щодо м-с Герхардт — то легше уявити, ніж змалювати її почуття. Вона так хворобливо переживала все це, що просто не мала сил заговорити з чоловіком про фатальний день, який наближався. Надіючись заощадити гроші на придбання тонни вугілля й позбавити бідолашного Джорджа від щоденного мандрування до вугільного складу, вона примудрилась відкласти три долари, — і ось тепер вирішила витратити ці гроші на різдвяні подарунки. Герхардт-батько також потихеньку зберіг два долари, розраховуючи в святій вечір, у критичну хвилину, викласти їх і хоч трохи заспокоїти та втішити дружину.

Але коли настав святій вечір, ці жалюгідні п'ять доларів виявилися дуже малою втіхою. У місті панувало святкове пожвавлення. Бакалійні крамниці були прикрашені гостролистом. Крамниці

іграшок і кондитерські сліпили своєю пишнотою: тут було все, що тільки може знадобитися поважаючому себе Санта-Клаусу. І батьки, й діти дивились на вітрини — одні з тужливою свідомістю своїх гірких злиднів, інші — з неймовірним захопленням і ледве стримуваною жадобою володіти цими скарбами.

Герхардт не раз казав при дітях:

— Дід Мороз цього року дуже бідний. Він не може принести багато подарунків.

Але дитину, навіть найбіднішу, не примусиш повірити в це. Кожного разу батько бачив, що, незважаючи на його попередження, в очах у дітей палає все те ж саме радісне чекання.

Різдво припадало на вівторок, і напередодні, в понеділок, у школі не було навчання. Йдучи до готелю, м-с Герхардт порадила Джорджу набрати більше вугілля, щоб вистачило на завтрашній день. Джордж зараз же пішов до депо, взявши з собою двох молодших сестер, але вугілля було мало, їм не скоро пощастило насипати свої кошики, і на вечір у них був лише малесенький запас.

— Ти ходив по вугілля? — зразу ж спитала м-с Герхардт, коли того вечора повернулася з готелю.

— Ходив, — відповів Джордж.

— На завтра вистачить?

— По-моєму, вистачить.

— Ходім-но, я подивлюсь.

І, взявши лампу, вони вийшли в сарай, де було складено вугілля.

— О, господи! — скрикнула м-с Герхардт. — Та тут зовсім мало! Піди зараз же і принеси ще.

— Ну от, — промовив Джордж, закопилівши губу. — Я вже ходив, нехай тепер Басс іде.

Басс прийшов з роботи рівно о-чверть на сьому; тепер мився й одягався, збираючись до міста.

— Ні, — сказала м-с Герхардт, — Басс працював цілий день. Ти повинен піти сам.

— Мені не хочеться, — пробурчав Джордж.

— Дуже добре, — сказала м-с Герхардт. — А що, як завтра нічим буде топити, тоді що?

Вони повернулися в дім; але самолюбство Джорджа було занадто вражене, щоб він міг вважати питання вичерпанним.

— Басс, ти також іди, — ще з порога гукнув він старшому братові.

— Куди це?

— По вугілля.

— Ото ще, — відповів Басс. — За кого ти мене вважаєш?

— Ну, тоді й я не піду, — вперто хитнувши головою, сказав Джордж.

— А чому ти сьогодні не набрав вугілля? — гостро запитав брат. — У тебе був для цього цілий день...

— Та-ак, я збирав, — сказав Джордж. — Вугілля було дуже мало. Де ж я візьму, коли його немає.

— Мабуть, погано збирав, треба було постаратись краще.

— У чім справа? — запитала Дженні; вона ходила до крамнички й тепер, щойно увійшла в хату, зразу ж помітила надуте й незадоволене обличчя Джорджа.

— Басс не хоче йти зі мною по вугілля.

— А хіба ти вдень нічого не набрав?

— Набрал, та мама каже — мало.

— Я піду з тобою, — сказала сестра. — Підеш з нами, Басс?

— Ні, — холодно відповів молодий франт. Він зав'язував краватку і сердився, що йому заважають.

— Та там і немає вугілля, — сказав Джордж. — Хіба що з платформи скинемо. А коли я ходив, там і платформи з вугіллям не було.

— Вже напевно було! — вигукнув Басс.

— Не було, — повторив Джордж.

— Будь ласка, не сперечайся, — сказала Дженні. — Бери кошики й ходімо, а то буде пізно.

Інші діти, які ніжно любили старшу сестру, також зібралися йти з нею: Вероніка взяла кошик,